Ғылым адамдары

Ұлағатты ғұмыр

тікелей ықпалындағы беделді күштер түрлі қарсылығын мүмкіндігінше жасап-ақ бақты. Сенімсіздік, алакөздік сияқты жағымсыз құбылыстар талайға дейін батыл іс-жоспарларын жеріне жеткізе аяқтап шығуына үлкен қол байлау жасады. Мәскеу ескерусіз қалдырған бұрынғы ректоры иығына шапан жауып шығарып салу жөн-жоралғысын жаңа басшының ешкімнің нұсқауынсыз өзі-ақ ұйымдастыруы қатқан тонды біржолата болмаса да әжептәуір-ақ жібітe алды. «Орамал тон болмайды, жол болады» дәстүрін содан бері Кенжеғали Әбенұлы берік ұстанып келеді. Қаншама ұжымға басшылыққа ауысты, оның бұрынғы басшылығына деген өзінің қарапайым, таза ниеттен туған адамгершілігін осылайша сездіріп, білдіруде.

Ақмола ауыл шаруашылық институтының ұжымы да жаңа басшыны уақыт өте келе жаңа іскерлік қырынан таныды.

Сәулеткерлік факультеті студенттерінің жобасы бойынша оқу корпустары қайта әрленш, құрылысы қызу жүргізілді. Оқытудың жаңа технологиясы аудиторияларға емін-еркін енді. Орталықтан мүлдем жырақ бір қиырдағы провинцияның ауыл шаруашылық институты бұған дейін Мәскеудегі Тимирязев атындағы ауыл шаруашылық академиясы үнемі үйсынан шығармай келген ауыспалы қызыл туды түпкілікті жеңіп алды да осы салалық оқу орындары бойынша жетекшіге айналды. Демократиядан ауылы алыс, жаңалыққа жатырқай қарайтын орталықтың ақ дегені алғыс, қара дегені қарғысқа айналған сол бір томаға тұйық, жоғары оқу орындарындағы басшыларды айтпағанда деканның өзін бұйрықпен тағайындап, босатып жатқанда Кенжеғали Әбенұлы ректорларды баламалы түрде ашық дауыспен сайлау арқылы сайлау әдісін бұрынғы одақта бірінші болып мәлімдеді. Өзі басшылық еткен сегіз жыл ішінде оқу орнының материалдық және ғылыми базасы бұған дейінгі ширек ғасыр ішінде жасалғанынан да әлдеқайда нығая түсті. Бұрынғы Алматы ауыл шаруашылығы және зоотехникалық-малдәрігерлік институттарының бірігуі нәтижесінде дүниеге келген аграрлық университеттің басқару тізгіні де басқа ешкімге де емес, тек Кенжеғали Әбенұлына ғана сенш тапсырылуында оның осынау ұйымдастырушылық-іскерлік қарымының ескерілгені күмәнсіз. Бүгін нарық қатынасы жағдайында еліміз үшін өзіндік қомақты орны мен ықпал-беделі зор аталмыш бірегей жоғары оқу орнын жүйелі түрде дамыту, мамандар даярлау ісін жолға қою қыруар міндет жүктейді. Оған қоса ғылыми жетекші ретінде де қаншама жас ғалымдардың іздеиіске толы қызметтеріне бас-көз болатыны тағы бар. Оқып, білім алуды көнекөз қариялар инемен құдық қазғанмен тең деп санаса, ал айлар мен жылдар бойы, көз майын тауысып, ғылым жолында сарыла ізденушіні кім деп атау ләзім? Оның ішінде Кенжеғали Әбенұлы секілді азды-көпті еңбегі ел кәдесіне жарап, қаншама жүздеген емес-ау, мыңдаған мамандарды даярлап, ұшырып жатқан ұлағатты ұстаз атына қанша жылы лебіз білдірілуі былай тұрсын, алғыс нөсері жаудырылса аздық етер ме?!

Әркімнің табиғат-болмысы бөлек. Сондықтан да шығар бірі от тілеп жалындап тұрса, есесіне екіншісі көз ашып бықсыған түтін сияқты, үшіншісі айналасына шуағын шашып, жүрек жылуын аямайды. Дүниеге осы үшін ғана келгендей. Осынау соңғы аса ізгі қасиетті бойына дарытқан ұл-қызға қазақ топырағы да кенде емес. Соның бірі, алпыс деген елағасы жасына енді иек артқалы отырған көрнекті академик, талайдың сүйікті ұстазы Кенжеғали Әбенұлы Сағадиев.

Әдетте ұстазды шәкіртке қатал сыншы санайды. Ал, біздің танымымызда, сол ұстаз үшін студенттен өткен сыншының күндіз қолына май шам алып іздесең де табу қиын-ау, қиын. Себебі оның сезімтал да байқампаз кезінен ешнәрсені жасырып қалу мүмкін емес. Күнде сағаттап дәрісін тыңдайтын шәкірт оның дауыс ырғағынан-ақ сол күнгі көңіл-күйін де тап басары анық. Парасаттылығы мен терең білімдарлығы астасып жататын Сағадиев дәрісін тыңдауға деген құштарлығын әр студент бойында оятуы табиғилық еді. Қаншама уақыт өтсе де сол сезім жылы сақталып қалмақ. Кенжеғали Әбенұлы тағлымын алған біздер өмірге де соның сергек те сезімтал көзімен қарайтын болдық. Тіпті, дәріс оқығандағы дауыс мәнері мен мақамы да оның бүкіл жан дүниесінің тебіренісі мен толғанысына толы. Әр сөзі орнықты, ойлары оралымды, логикасы күшті, жүйелі әрі әсерлі. Алуан ойға жетелейді, өзіңді-өзің енді танып, біліп, кемшілігіңді жетілдіре түсесің. Қысқасы өзіңнің ішкі дүние таным әлеміңді ашасың. Студенттік шақ пен аспирантурадағы оқып, ізденуімізде де ұлағатты ұстаздың жоғары оқу орындары — Алматы халық шаруашылығы институтында, Қазақтың мемлекеттік аграрлық университетінде, Ақмола ауыл шаруашылығы институтында кафедра меңгерушісі, проректор, ректор, ұлттық ғылым Академиясында президент және Бас ғылыми хатшы дәрежесінде де талай-талай тәлімгерлігі мен қамқорлығын сезіңш қана қоймай көре де алдық. Кіммен де ортақ тіл табыса біліп, істі жақсартты.

Сонау кеңес тұсында Кенжеғали Әбенұлы Ақмола (бұрынғы Целиноград) ауыл шаруашылық институтына ректор етіп жіберілді. Онда осы білім ордасының құрылған күнінен бар ұйымдастыру тауқыметін басынан өткерген аса көрнекті талантты, ғалым басшылық жасайтын. Оның 70 жасқа толуына небәрі үш-ақ ай ғана қалған. Қырыкына шыдап, қырық біріне сабырсыздық танытқан Мәскеу оның мүшел тойын тиісінше атап өткізш, кигізер шапанын кигізш, құрметтен еңбек демалысына шығарып салған соң-ақ жаңа ректорды жіберш жатса ғой, онда еш қандай сөз де, дау-дамай да, өкпе-наз да болуға тиіс емес. Атақты ғалым-басқарушының өз еңбегіне қарай осындай сый-сияпат күтуі бір жағынан орынды да еді. «Тазы ашуын тырнадан алады», демекші, соның салқынын жаңа ректордың елеулі түрде сезінуіне тура келді. Бұрынғы басшысының

«Жауынмен жер, алғыспен ер көгерер», деп қалай дәл тауып айтылған?! Шын жүректен шыққан шәкірт алғысынан артық құрмет те, абырой да болмақ емес. Өз егемендігін алған елі, жер мен ер қадырын бағалар халқы силап, құрмет тұтқан көрнекті ғалым-басшы бүгін өзінің нағыз толысқан кемел шағында. Бергенінен берері әлі де көп.

Ғалымның бір топ шәкірттері атынан:
Д. МАМАДИЯРОВА,
М. АХМЕДИЯРОВА,
Ш. ЕСЖАНОВА.

Директордың «директоры»

● Сүт сүр өмір

Бостан директорға үшінші рет кіріп шықты.

— Болмады қызым — деді, Гүлсімнің маңдайынан сипап. — Ботақаным, бір амалын табармыз.

Қазіргі Қонаев көшесіне түсті. Геология ғылыми-зерттеу институтына тездетіп жетпек. Үш тауда. Обсерваторияда... Осы жерден күнге сағат 5.00-де институттың соңғы автобусы жүреді. Өздерінің қызмет бабындағы автобусы, Обсерваторияға дейін тоқтамай тіке жетеді. Кешіксе басқа көлік жоқ. Такси әкесінің күнын сұрайды.

Кезекті бір қиылыстан өте бергенде жерлесі Ауданбек ағасы жолықты. Бостан көкесін көріп жанына батқан жайды айтпай тұра алмады.

— Қызым ғой. Мына мектепке бермек едім. Алар емес. Орын жоқ дейді. Класы толып қалды дейді. Сылтау көп...

— Жүр, — деді Ауданбек Көбесов. — Жүр ол менімен бірге оқыған, көрейік оны.

...Гүлсім бірінші класқа қабылданды.

Бостан соңғы автобусқа үлгеріп отырғызды.

— Мамаңа айт, папам қазір бір кісімен келеді де... Ет аса берсін деді де...

Кішкентай Гүлсім мәз.

— Мам... мама, деді. Мама, папам айтты ет аса берсін, бір кісімен келемін деп...

Халықаралық фестивальдар федерациясының үйғарымымен «Азия дауысы» танымал музыка және әндер фестивалі «1997 жылдың ең үздік фестивалі» болып аталды.

Жуырда «Азия дауысының» қонақжай шаңырағы — «Колизей» клубында «Азия дауысы» студиясының кезектен тыс мәжілісі өтіп, онда директор-продюссер Мұрат Ерғалиев қазақстандық бұқараны көптеген қуаныш жаңалықтармен хабардар етті. Соның бірі — үстіміздегі жылдың 21-қаңтарында Францияның Канн қаласында өткен Халықаралық фестивальдар федерациясының 32 — Ассамблеясында жыл

Жылдың ең үздік фестивалі

сайыны дәстүр бойынша соңғы жылдар ширегінде тағайындалған «Жылдың ең үздік фестивалі» атағының 1997-жылдық қорытындысынан кейін «Азия дауысы» халықаралық ... фестиваліне ұсынылғаны болды. Бұл Алматыда өткен музыка мерекесінің өткен жылы әлемдегі ең жарқын мәдени оқиға болып табылғандығын айғақтайды. Мұндай құрметті атақты фестиваль кәсіби деңгейінің жоғарылығы, ұйымдастырылу шеберлігі, қатысушылар мен қонақтарға көрсеткен қазақы да қазіргі заманғы қонақжайлық өнегесі, ең бастысы — ФИДОФ-тың «Музыка мен өнер арқылы достық пен бейбітшілікті нығайту» тұрғысындағы мақсаткер ұранына жан-жақты сипат-сапасымен сәйкестігі үшін жеңіп алды. Жеті жыл бойына Медеу шатқалында, әсем табиғат аясында, романтикалық ертегі-мекенде, таулар баурайында, орман құшағында өтіп келген фестиваль өзінің қатысушылары мен қонақтарына ешқашан ұмытылмайтын әсерлі естеліктер сыйлап келгенді. Өткен жылы Медеу спорттық кешенінде басталған күрделі жөндеуге байланысты фестиваль Алматы қаласының ішінде — Орталық мәдени-демалыс саябағында өтті. Тәжірибеде болмаған жағдайда фестивальді ұйымдастырушылар «Жаңа театр, саябақ іші тарлық етпен ме екен, келушілердің көңіл-күйі мен жағдай-бабы қалай болады» деп байқау қарсаңында да ... саңысы өтіп кеткеннен кейін де толқулы болып еді. Кіру билетінің бағасы күрт қымбаттап, көрермен сыймай қалады деп күйіптенген Жазғы театрдың алғашқы екі күнде бос тұрғандарын ... қалдырғаны болмаса. Орталық саябақта өткен музыка мерекесі барлық жағынан да ойдағыдай өтіп, жинақталған тәжірибені жетілдіре отырып, келер жылы Медеудегі жөндеу жұмыстары аяқталмай қалған жағдайда көрікті қаламыздың өзінде де тамаша той қылып өткеруге болады деген ойға тіреді. Өткен жылғы фестивальдің бағасы, міне, әлемдік музыка қайраткерлері мен білгірлерінің ортақ ұйғарымынан да көрінді. Жалпы, федерацияның құрамында 72 елдің өкілі бар. Ал, Бас ассамблеяға ең танымал 15 халықаралық фестивальдің жетекшілері мүшелік етеді. Федерация өмірге келген күннен бастап, дүние жүзінің түкпір-түкпіріндегі 170 фестивальді біріктіріп, жолбасшылық-жетекшілік жасайды, олардың өсу-өрлеу барысынан көз жазбай, кемшілік-жетістіктеріне ортақтасып, баға береді. Өткен жылы да «Славянский базарда»-н бастап, көптеген фестивальдар легі құрлықтар мен мұхиттарды дүбірлетті. Солардың бәрінен жүзден жүйрік озып шығып, «1997 жылдың ең үздік фестивалі» атағын өзінің қаншалықты сүйсек, соншалықты сынап-сөгетін «Азия дауысы» фестивалінің иемденуі, сөз жоқ, тәуелсіз Қазақстанды әлем жұртшылығы алдында мәртебелей түсетін, республика мәдени қауымдастығы мен

Ертең —

Ұлы елдің ... таныған —

Бақытжан ЖИЕНҒАЛИ,
«Алматы ақшамы», үнді зерттеуші-журналист.

Ертен Алматыда Қазақстан егемендік алғаннан кейін тұнғыш рет үнді фильмдерінің фестивалы басталады. Онда Үндістан республикасы тәуелсіздік алған 1947 жылдан бастап күні бүгінге дейін шығарылып келген жеті көркем фильм көрсетіледі. Олардын арасында «Ләйлі мен Мәжнүн», «Шармали», «Гандраленха», «Паринда» тағы басқалары бар.

Кинофестивальдар — туысқандық пен ынтымақтастық, достық атауы деп аталады. Үнді фильмдерінің фестивальдары кеңес заманында Қазақстанда жиі-жиі өткен. Оның сыры мен мәні тым ертеректе жатыр. Мәселен, 1950 жылдары осы Алматыда, одан кейін Қазақстанның барлық ауыл-селоларында жаппай алғаш рет көрсетілген Радж Капурдың өзі бас рөлін ойнап, өзі қойған «Қаңғырған адам» екі сериялы көркем фильмінің жүз мыңдаған көрерменді қалай өзіне баурап алғанын, сезіміне әсер еткенін көргендердің көз жасын төккізгенін бүгінгі аға ұрпақ өкілдері әлі ұмыта қойған жоқ шығар.

Міне, осы фильмнен бастап дүниежүзінің барлық халықтарымен бірге қазақстандықтар да тарихы бай, көне мәдениеті сақталған осы елдің фильмдерін көріп қатты сүйіп кетті. Себебі бұл елдің фильмдерінің негізгі оқиғасы әділетсіздік пен әділеттілік арасындағы қарама-қайшылыққа, бай мен кедей арасындағы қақтығысқа, екі жас арасындағы махаббатқа құрылып келіп, ақыр соңында әділеттіліктің жеңуімен аяқталатындығында.

Үнді фильмдерінің тағы бір артықшылығы өмір шындығы боялмай, бұрмаланбай бейнеленіп, көркемдік жағының тартымды, шытырманды әдісте суреттелуі, оқиғаларының шиеленіске негізделуі дер едік. Сондықтан да қай халық болса да, бұл елдің фильмдерін көруге өте ынталы. Бұған бір дәлел Жапонияның қатардағы бір азаматы бүкілүнділік радиоға хат жолдап, үнді фильмдеріндегі музыка әуеніне ынтазар болғаны соншалық, әлгі музыканы бір күн тыңдамаса ұйықтай алмайтын ауруға шалдыққанын жазған.

Үнді фильмдері негізінен екі сериялы болып келеді. Оның себебін 1976 жылдары мамыр айында Алматы қаласында өткен үнді фильмдерінің фестивалына қатысқан сол елдің фестивальдар жөніндегі директоры А. К. Верма мырза осы жолдардың авторының қойған сұрағына былай деп жауап берген еді. — Екі сериялы ленталардағы би, музыка, жеке әндердің фильм сюжетімен астасып жатуы — дәстүрлі құбылыс. Бұл ерекшелікті үнді халқының мінез-құлқының темпераменттілігінен деп түсінген жөн. Біздің көрермендеріміздің сезімі көбінекөп сентиментальды келеді. Сондықтан олар залда киноны көргенде әрі демалады, яғни бейне-бір концерттегідей музыка мен әннің, бидің құдыретімен оның орындаушыларына бас иіп, фильмнің кейіпкерлерін қатты ұнатып отырады. Осыдан келіп фильмдеріміздің көпшілігі ұзақтау шығады.

Сол жолы делегация құрамында болған Үндістанның белгілі киносценарисі П. Раджан мен атақты режиссер Рау Үндістан кинематографиясының дүниеге келуі мен өсу жолы жәйлі әңгімелеп берген еді. Жалпы бұл елде Париждағыдай 1896 жылы 7 шілдеде Бомбейде тұңғыш рет сол заманда аталғанындай «жанды фотография» дүниеге келген. Алайда, содан бастап он жыл бойы тек қана шетел фильмдері көрсетілді. 1907 жылы «Патэ» кинофирмасы Бомбейде фильмдерді жалға беретін мекеме ашып, елде кинотеатрлар салуды қолға алды. Сөйтіп, ағылшын, американ, француз фильмдері экранға көптеп шығарылып кино көрсету ісі көп ақша табудың, баюдың көзіне айналды.

Ал, қазақтың «Аманкелді» (1937 ж) көркем фильмі сияқты елдің тұңғыш ұлттық киносы 1913 жылы Бомбейде шыққан «Радж Каришчандра» деп аталады. Одан соң Калькуттада, Мадраста, Бенгалуруда, Хайдарабадта үнді халқының өмірі жайлы фильмдер түсіріле басталды. Алайда, олардың бәрі Америка Құрама Штаттарындағы сол кездегі аты шулы киноөндірісі Голливудтың ізін қуған, соның ықпалындағы ақша табудың құралына айналған өнерсымақтұғын...

Мұның өзі сол кезде Үндістанның саяси және экономикалық жағынан Ұлыбританияға тәуелділігінен еді. Ал, шын мәнінде елдің киносының бүкілхалықтық сипат алуы, өнер болып қалыптасуы, империализм отаршылдығынан құтылған 1947 жылдан басталады. Халық арасынан шыққан өмірді жақсы білетін тума таланттар П. С. Баруа, Давани Бос, В. Шантарам,

Үнді кинос... кино әртісі Мит... рет, ол «Азия ... түсірілген.

Сурет...

дәрежеге көте... дамытуға атақ... оның ұлдары к... есімдері үнді, ... елеулі орын ала... ка және Латын... атанған жылда... кент халықарал... ше рет кездесін... келді. Сонда ме... қойғанмын: — ... дың кинодаға ұ...

— О, оның ... Үндінің көпте... ешқайда оқыға... мектебім — өз о... Притхираджа К... адам», «Үш т... фильмдерінде ... шығарсыздар. М... кісінің баласы. ... әкемнің ықпал... Шаши үшеу... отбасындағы қа... Ең кіші Раджив... мүмкіндігі бар. ... балаларымыз да... өмір көрсетеді ...

Жалпы Ри... жылы, он алты ... жолы оның ә... «Менің атым — ... орындаттырады... Раджның өмір ж... алғанда, әкес... орындауды се... тұңғыш роль бо...

Осыдан төр... өзінің органшы... көзі жеткен с... көркем фильмі... Онда Риши аука... жасар жігіттің р... тоймайтын сұлу... ғашық болады. ... қызды алуына ... фильм Үндістан... қасиет-әлеуме... Осыдан да болса... мөте зор ықылас... тарихындағы ен ... фильм қатары ... миллионнан аста... тәулік бойы к... айғағы. Фильм ... кинофестивалы... бұрынғы Кене... шығарылып, Қаз... зор табыспен жүр...